

УДК 330.658

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-9-8>

Радченко О. В.

аспірант,

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0823-2688>

Oleksandr Radchenko

Private Higher Education Establishment "European Universit"

СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

STRATEGY FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN THE AGRICULTURAL SECTOR

Анотація. Людський капітал відіграє ключову роль у впровадженні інновацій в аграрному секторі, особливо в умовах сучасних викликів, таких як забезпечення продовольчої безпеки. Кліматичні зміни та екологічні проблеми ставлять під сумнів ефективність традиційних підходів у сільському господарстві, тому використання новітніх технологій стає необхідним для адаптації до нових умов. При цьому конкурентоспроможність аграрного сектору залежить від його здатності оперативно реагувати на вимоги ринку та впроваджувати інновації. Однак без кваліфікованих фахівців навіть найсучасніші технології можуть бути використані недостатньо ефективно. Людський капітал є одночасно фактором і результатом розвитку аграрної економіки, що багато в чому визначає особливості його формування та використання. Управління формуванням та використанням людського капіталу в аграрному секторі економіки є складною господарською проблемою, вирішення якої вимагає розробки низки теоретичних, методологічних та практичних питань, спрямованих на забезпечення продовольчої незалежності країни, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, підвищення якості життя сільського населення, стимулювання інноваційної діяльності та інноваційного розвитку агропромислового комплексу, забезпечення темпів зростання продуктивності аграрної праці. У статті проведено аналіз основних тенденцій у сфері формування та розвитку людського капіталу аграрного сектора. Проведено класифікацію факторів розвитку людського капіталу аграрного сектора. Досліджено, як людський капітал впливає на впровадження інновацій в аграрному секторі. Сучасні технології та інновації набувають ключового значення для підвищення виробничої ефективності, зменшення екологічного впливу та забезпечення конкурентоспроможності агропродукції на світовому ринку. Їх успішне застосування значною мірою залежить від рівня розвитку та раціонального використання людського капіталу. Запропоновано поліфункціональну модель людського капіталу аграрного сектора та механізм управління розвитком людського капіталу аграрного сектора, що включає комплекс заходів щодо забезпечення його інноваційного розвитку; надано рекомендації щодо вдосконалення організаційного забезпечення розвитку людського капіталу аграрного сектора в контексті забезпечення продовольчої безпеки.

Ключові слова: інноваційна стратегія, людський капітал, розвиток людського капіталу, аграрний сектор, сільське господарство.

Abstract. Human capital plays a key role in the implementation of innovations in the agricultural sector, especially in the face of modern challenges, such as ensuring food security. Climate change and environmental problems call into question the effectiveness of traditional approaches in agriculture, so the use of new technologies becomes necessary to adapt to new conditions. At the same time, the competitiveness of the agricultural sector depends on its ability to respond promptly to market demands and introduce innovations. However, without qualified specialists, even the most modern technologies can be used insufficiently effectively. Human capital is both a factor and a result of the development of the agricultural economy, which largely determines the features of its formation and use. Management of the formation and use of human capital in the agricultural sector of the economy is a complex economic problem, the solution of which requires the development of a number of theoretical, methodological and practical issues aimed at ensuring the country's food independence, increasing the competitiveness of agricultural products, improving the quality of life of the rural population, stimulating innovative activity and innovative development of the agro-industrial complex, ensuring the growth rate of agricultural labor productivity. The article analyzes the main trends in the formation and development of human capital in the agricultural sector. The factors of human capital development in the agricultural sector are classified. It is studied how human capital affects the implementation of innovations in the agricultural sector. Modern technologies and innovations are becoming key to increasing production efficiency, reducing environmental impact and ensuring the competitiveness of agricultural products on the world market. Their successful application largely depends on the level of development and rational use of human capital. A multifunctional model of human capital in the agricultural sector and a mechanism for managing the development of human capital in the agricultural sector are proposed, which includes a set of measures to ensure its innovative development; recommendations are given for improving the organizational support for the development of human capital in the agricultural sector in the context of ensuring food security.

Keywords: innovation strategy, human capital, human capital development, agricultural sector, agriculture.

Постановка проблеми. У сучасній аграрній економіці питання щодо формування та використання людського капіталу повинні відповідати вимогам нового типу розвитку сільськогосподарського виробництва, яке можна охарактеризувати як ефективно використовуване завдяки підвищенню якості виробленої продук-

ції та посиленню кадрового потенціалу, оперативною адаптацією до ринкових умов, посиленою інноваційною та підприємницькою мотивацією працівників.

Нові умови соціально-ринкової економіки, орієнтовані на перехід до інтенсивного типу розвитку, у зв'язку з цим вкрай важлива роль досліджень із формування

та використання людського капіталу. Крім того, для належного розвитку сучасних продуктивних сил неможливо без формування інтелектуальних та інноваційно-інформаційних факторів, які сприяють консолідації соціально-економічної ролі людини в умовах аграрного сектору сучасної економіки. Водночас вирішення проблем в аграрному секторі вимагає розробки та впровадження нових підходів щодо використання людського капіталу, покращення соціальної сфери, що позитивно позначиться на підвищенні зайнятості працівників та дозволить збільшити інвестиції в людський капітал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток людського капіталу в сільському господарстві України та вдосконалення його формування досліджували такі науковці, як Десятник О. [1], Пронько Л. М. [2], Птащенко О. В. [3], Шершнюк О. М. [3], Варченко О. М. [4], Свиноус І. В. [4], Понедільчук Т. В. [4], Шевченко І. [5], Литвинов А. [6] та інші. Однак через динамічні зміни, економічну та політичну нестабільність виникає необхідність подальших досліджень щодо інноваційного розвитку людського капіталу в аграрному секторі та визначення ефективних шляхів його підтримки.

Мета статті полягає у визначенні науково-методологічних підходів до аналізу сучасного стану та розвитку людського капіталу в сільській місцевості, спрямованого на підтримку інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічні трансформації, диспаритет цін та непродумані реорганізації в умовах вкрай недостатньої та безсистемної державної підтримки зумовили системну кризу аграрного сектору, основними проявами якої стали: криза аграрного виробництва, і перш за все, низька конкурентоспроможність сільського господарства; дискримінаційний характер міжгалузевих відносин, зокрема, диспаритет цін у сільському господарстві та промисловості; сільська бідність та високий рівень безробіття сільського населення; зниження якості сільського життєвого середовища (незадовільний стан благоустрою територій, зниження послуг); втрата історично освоєних агро-ландшафтів, зниження ґрунтової родючості, генетичного потенціалу сільськогосподарських культур і тварин.

Одним з основних бар'єрів розвитку та відтворення людського капіталу в аграрному секторі економіки стала відсутність науково обґрунтованої системи формування людського капіталу аграрного сектора, як взаємопов'язаної сукупності інститутів, організацій, інструментів, що утворюють організаційну функціонально обумовлену єдність. Одним із очевидних недоліків є відсутність міжвідомчої координації, – різноспрямованість цілей і завдань у галузі кадрової політики, а також політики розвитку сільських територій.

Внаслідок відсутності цілісної стратегії розвитку людського капіталу в аграрному секторі економіки при виборі орієнтирів пріоритет віддається тактичним цілям, а не стратегічним, локальні інтереси в ряді випадків суперечать національним [3].

Недосконалість існуючого механізму управління розвитком людського капіталу аграрного сектора економіки країни проявляється в несистемності і, найчастіше, у незавершеності процесів організаційно-управлінського впливу на його стан, що проявляється,

зокрема, у недостатньому відображенні цієї проблеми у відповідних програмних документах.

Як показує аналіз, резерви екстенсивного зростання виробництва за рахунок збільшення кількісних характеристик людського капіталу аграрного сектора практично вичерпані. При цьому інерційний сценарій розвитку людського капіталу сільського господарства в середньо- і довгострокових перспективах, буде проявлятися в таких тенденціях: збільшення у найближчі десятиліття групи осіб пенсійного віку; зменшення кількості населення працездатного віку в зв'язку з повномасштабним вторгненням росії; продовження скорочення зайнятості у великих та середніх сільськогосподарських організаціях; стабілізація зайнятості у фермерських господарствах; зростання зайнятих у споживчих домогосподарств, що виконують роль «соціального буфера», що амортизує бідність і нівелює вплив відкритого безробіття.

Дані тенденції створюють значні бар'єри на шляху інтенсивного розвитку економіки аграрного сектора і всього господарства в цілому, а також ведуть до деградації людського капіталу аграрного сектора в середньостроковій перспективі, що в довгостроковій перспективі може призвести до втрати продовольчої, політичної та соціально-економічної безпеки.

Інноваційний сценарій розвитку людського капіталу аграрного сектора має характеризуватись такими основними тенденціями: створення умов для сталого функціонування та інноваційного розвитку суб'єктів агробізнесу (сільгоспдприємств, фермерських господарств, особистих підсобних господарств); створення умов для сталого розвитку сільських територій, як специфічного середовища формування, збереження та розвитку людського потенціалу агропромислового комплексу та його головної сфери – сільського господарства; формування механізму організаційно-економічного впливу на стан ринку праці в сільській місцевості, з урахуванням пріоритетності розвитку людського капіталу; розробка форм і методів програмного регулювання процесів кадрового забезпечення галузі відповідно до необхідності розвитку інтегрованих структур за принципом «виробництво – освіта – наука», що забезпечують випуск високо адаптованих та практикоорієнтованих спеціалістів для сільського господарства та АПК в цілому; використання системи державної підтримки національної системи аграрної освіти з урахуванням досягнення параметрів ефективності професійної підготовки та закріпленості кадрів у галузях агропромислового сектора [1].

Розробка стратегії інноваційного розвитку людського капіталу аграрного сектора передбачає детальний аналіз факторів та умов розвитку людського капіталу в аграрному секторі, що дозволить виявити резерви підвищення ефективності використання людського капіталу. З метою визначення точок застосування управляючих процесів доцільно провести класифікацію цих факторів.

Фактори розвитку людського капіталу аграрного сектора економіки з точки зору впливу на його складові умовно можна поділити на дві великі групи: інтенсивні фактори, які передбачають підвищення якісних характеристик людського капіталу (підвищення освітнього рівня, кваліфікації, рівня особистої зацікавленості та мотивації працівників), які ведуть до підвищення про-

дуктивності праці при зменшенні фонду робочого часу та екстенсивні фактори, пов'язані з кількісним приростом трудових ресурсів та збільшенням фонду робочого часу. Екстенсивні фактори – це система виробничих відносин в аграрному секторі економіки, яка передбачає збільшення приросту виробництва продукції за рахунок збільшення чисельності та підвищення інтенсивності праці працівників.

З погляду джерела впливу, можна виділити такі фактори формування та розвитку людського капіталу в аграрному секторі: соціально-економічні, демографічні, матеріально-технічні, організаційно-економічні, інституційні, соціально-психологічні, інформаційні, екологічні.

Більшість із перелічених факторів за своєю спрямованістю є одночасно інтенсивними та екстенсивними. Лише екологічні та демографічні чинники є переважно екстенсивними [2].

Важливу роль розвитку людського капіталу аграрного сектора грають соціально економічні чинники: передусім, рівень соціально-економічного розвитку конкретної території і країни в цілому, структура міжгалузевого обміну та розподілу економічних ресурсів, регіональні особливості ведення сільського господарства, рівень розвитку соціальної та інженерної інфраструктур тощо, що багато в чому визначає наявність у галузях АПК ефективних робочих місць, рівень оплати праці та можливості для реалізації людського потенціалу тієї чи іншої території.

Демографічні фактори (міграція, народжуваність, смертність, віково-статева структура населення) визначають якісні та кількісні параметри людського капіталу, його соціально-демографічні характеристики.

Дуже важливими з погляду процесів використання та розвитку людського капіталу є матеріально-технічні фактори, оскільки безпосередньо впливають на рівень розвитку аграрного виробництва, використовуваних технологій, забезпечують економію витрат праці та впливають на продуктивність і якість продукції, що виробляється. До них можна віднести в першу чергу стан та технічний рівень використовуваних в аграрному секторі машин та обладнання, інвестиції, забезпечення матеріально-технічними ресурсами.

Великий вплив на стан людського капіталу агропромислового комплексу надають організаційно-економічні фактори, які визначаються рівнем організації виробництва, праці та управління у сільськогосподарському виробництві. До них належать насамперед: розвиток організації управління аграрним виробництвом (оптимізація управлінської структури; вдосконалення систем управління виробництвом; покращення оперативного управління виробничим процесом; впровадження та розвиток автоматизованих систем управління, використання систем прецизійного землеробства); раціональна організація виробництва (удосконалення організації логістичних процесів на рівні окремого виробництва, виробничих комплексів, на рівні галузі, в цілому агропромислового комплексу та міжгалузевому рівнях; удосконалення організації допоміжних служб та галузей (транспортної, складської, енергетичної, інструментальної, господарської та ін.); удосконалення організації праці в аграрному секторі (створення умов для поділу та кооперації праці, розширення сфери поєднання професій та функцій; впро-

вадження передових методів та прийомів праці; умов праці, раціоналізація режимів праці та відпочинку працівників аграрної сфери; вдосконалення системи оплати праці тощо) [6].

Очевидно, що без урахування даних факторів неможливо отримати повний ефект і від факторів демографічних та матеріально-технічних.

Соціально-психологічні чинники визначають мотиваційні характеристики працівників аграрного сектора, рівень трудової активності та творчої ініціативи, систему ціннісних орієнтирів, стиль керівництва у підприємстві та на підприємстві в цілому та ін.

Значний вплив на процеси формування та розвитку людського капіталу в аграрному секторі надають інституційні фактори, що визначають пріоритети аграрної та соціально-економічної політики країни, регіону, перспективні напрямки розвитку галузей та комплексів, рівень та якість життя сільського населення.

Великий вплив на процеси формування та розвитку людського капіталу в аграрному секторі мають інформаційні фактори: недостатнє інформаційне забезпечення, відсутність механізмів трансферу знань та інформації в системі агропромислового комплексу, відсутність налагодженої системи відкритого доступу до отримання актуальної інформації на територіальних та галузевих ринках аграрної праці; системи підвищення кваліфікації у галузі, недосконалість способів поширення інформаційних ресурсів обмежують потенційні можливості людського капіталу, що перешкоджають його ефективному використанню та стримують його розвиток.

Кожна група факторів може посилювати або навпаки нівелювати вплив інших. Вивчення факторів формування та розвитку людського капіталу аграрного сектора, оцінка ступеня впливу кожного з них є необхідною передумовою для науково обґрунтованих пропозицій щодо ефективного використання людського капіталу в аграрному секторі.

Реалізація принципу багатофункціональності людського капіталу аграрного сектору сприятиме комплексному розвитку села, більш раціональному використанню трудових, природних, інвестиційних, духовно-культурних ресурсів, вирівнюванню рівня соціально-економічного розвитку сільських територій, стійкому їх функціонуванню та створить умови для розширеного відтворення людського капіталу аграрного сектора [5].

З точки зору теорії управління, структурно система стратегічного розвитку людського капіталу агропромислового комплексу складається з керуючої та керованої підсистем (кордони між ними вельми умовні), в єдності утворюють суб'єкт стратегічного планування, а також механізму їх взаємодії, що включає сукупність повноважень, принципів, методів, правил, норм, процедур, що регламентують порядок стратегічного розвитку сільських територій та здійснення пов'язаних з цим управлінських дій стосовно об'єкту управління.

Під керуючою підсистемою системи стратегічного планування ми розуміємо ту її частину, яка розробляє стратегічні плани, приймає і транслює стратегічні управлінські рішення, забезпечує виконання стратегічного плану, а під керованою ту, яка їх сприймає та реалізує на практиці. В умовах ієрархічності системи

стратегічного планування більшість її ланок, залежно від конкретної ситуації, можуть належати до керуючої, то до керованої підсистеми. Керуюча система носить у загальному випадку багаторівневий характер.

Механізм управління людським капіталом аграрного сектору являє собою сукупність принципів, організаційних структур, форм, методів, напрямів прямого та опосередкованого впливу на якісні та кількісні характеристики людського капіталу аграрного сектору, що забезпечують його розширене відтворення, стійкий соціально-економічний розвиток сільських територій, що має цільову функцію, високий рівень якості життя сільського населення.

Виходячи з цільової функції, основними завданнями управління людським капіталом в аграрному секторі є: забезпечення сталого розвитку аграрного сектору; створення адекватної потребам галузі професійно-кваліфікаційної структури кадрів; забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій; створення умов підвищення рівня життя сільського населення; створення умов розвитку реалізації людського потенціалу індивіда, підприємства, сільських територій, галузі загалом.

До базових систем забезпечення системи інноваційного розвитку людського капіталу аграрного сектору належать: національні системи: науки, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, що забезпечують наповнення аграрного сектору людським капіталом, що володіє необхідними якісними характеристиками; параметри використання людського капіталу: основні демографічні характеристики, чисельність та віково-статеву структуру; здоров'я та природний рух сільського населення у взаємозв'язку з природним, кліматичним, біологічним, агрохімічним, соціальним, економічним, технологічним, інноваційним потенціалом на рівні; механізм соціально-економічного моніторингу людського капіталу аграрного сектору; індивідуально-особистісна підсистема людського капіталу, що включає потреби особистості, мотиви діяльності, психологічні установки, інтереси, моральні цінності, очікування від процесу трудової діяльності (рис. 1). Дана підсистема з одного боку, впливає на функціонування інших підсистем, оскільки від її якісних і кількісних характеристик залежить багато в чому потенціал соціально-економічного розвитку сільських територій, з іншого боку, відчуває суттєвий вплив з боку інших підсистем, що впливають на стан здоров'я, рівень освіти, зайнятості та добробуту населення тощо [4].

Формування ефективного механізму управління людським капіталом аграрного сектору пов'язане також із реалізацією організаційно-економічного впливу на такі підсистеми:

– економічну: що включає структуру суб'єктів господарювання, у тому числі сільськогосподарських підприємств; відношення праці та зайнятості, рівень розвитку продуктивних сил та виробничих відносин; у ринкових умовах необхідність забезпечення сталого економічного зростання як умова успішного розвитку людського капіталу аграрного сектору та суспільства загалом у середньостроковій та довгостроковій перспективі потребує зміни якості даного зростання, підвищення продуктивності праці за рахунок використання сучасних технологій, збільшення частки

високотехнологічного ресурсомісткого виробництва в агропромисловому секторі;

– підсистему «соціально-трудова відносина» включає економічну активність сільського населення, рівень зайнятості та безробіття в сільській місцевості, кадрове забезпечення сільського господарства та інших галузей народного господарства, а також невиробничої сфери, оплату праці, рівень і структура доходів, витрати домашніх господарств на кінцеве споживання, рівень бідності та соціальний захист сільського населення, а також процеси, пов'язані з трансформацією сім'ї та домогосподарств і соціальні зв'язки, що впливають з них;

– територіальну підсистему, що включає екологічні і природно-географічні, регіональні, соціально-культурні особливості, рівень розвитку соціальної та інженерної інфраструктури сільських територій, а також функцію соціального контролю [5].

Розвиток людського капіталу аграрного сектору визначається також наступними найважливішими факторами: наявністю дієздатного інституту місцевого самоврядування в селі та сприятливими умовами для розвитку бізнесу. У свою чергу, ступінь вирішення цих завдань залежить від якості державного управління економікою та територіями. Досягнуті рівень та темпи розвитку сільського господарства та соціальної сфери села свідчать, що у названих областях існують серйозні недоліки. Тому основна увага держави має бути зосереджена на розвитку місцевого самоврядування та покращенні умов господарювання в селі, для чого необхідно вдосконалити відносини «держава – населення» та «держава – підприємства», побудувавши їх на партнерських засадах.

Висновки. Таким чином, теорія людського капіталу та сформульована на її базисі соціально-економічна політика є пріоритетною сферою інтересів держави, а також об'єднання підприємців у сфері аграрного комплексу, яка здатна на основі створеної бази соціального партнерства успішно вирішувати поставлені завдання. Тільки людський капітал, а не виробниче обладнання та запаси, є економічно важливою сферою як конкурентоспроможність та економічне зростання.

Збереження та розвиток людського капіталу в аграрному секторі є одним із найважливіших напрямів забезпечення безпеки країни у довгостроковій перспективі, найважливішою складовою демографічної та соціально-економічної політики, фактором збереження її державного суверенітету, необхідною базою для реалізації національного пріоритету – підвищення якості життя сільського населення шляхом забезпечення гарантовано високих стандартів життєзабезпечення.

Для формування та ефективного механізму розвитку людського капіталу в аграрному секторі необхідне виконання наступних умов: забезпечення сталого розвитку аграрного сектору; створення адекватної потребам галузі професійно-кваліфікаційної структури кадрів; забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій; створення умов підвищення рівня життя сільського населення; створення умов для розвитку місцевого самоврядування з метою більш ефективного розвитку та використання людського капіталу індивіда, підприємства, сільських територій та країни в цілому.

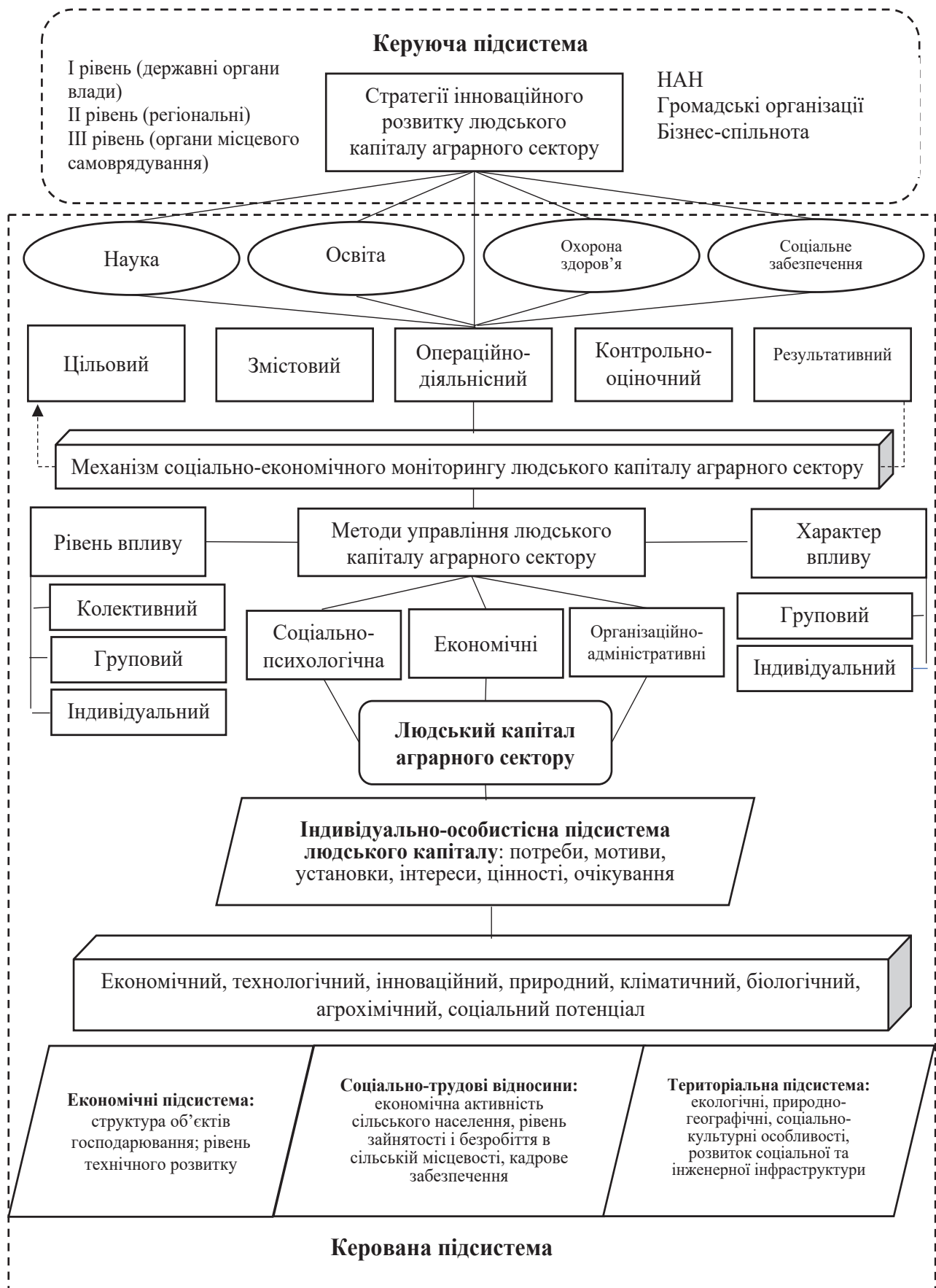

Рисунок 1 – Механізм управління інноваційним розвитком людського капіталу аграрного сектору

Джерело: сформовано автором

Бібліографічний список:

1. Desyatnyuk O., Naumenko M., Lytovchenko I., Beketov O. Impact of Digitalization on International Financial Security in Conditions of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju. Problems of Sustainable Development*. 2024. № 1. P. 104–114. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5325/4341>
2. Пронько Л. М. Особливості відтворення людського капіталу сільських територій. *Продовольчі ресурси*. 2022. № 10 (18). С. 266–275. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-26>
3. Птащенко О. В., Шершенюк О. М. Methodological bases of management of business activity of enterprises in the conditions of globalization. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва* : Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. 2023. № 1 (30). С. 38–57.
4. Варченко О. М., Свиноус І. В., Понедільчук Т. В. Розвиток підприємництва на базі особистих селянських господарств як засіб покращення якісної складової людського капіталу сільських територій. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип. 16. Т. 2. С. 114–125.
5. Shevchenko I., Zavadskykh H., Ptashchenko O., Zvonar V., Vishka I. The Application of Digitization in the Economy as a Promising Direction in the Growth of Human Capital. *Econ. Aff.* 2023. № 68(01s). P. 345–352. DOI: <https://doi.org/10.46852/0424-2513.1s.2023.37>
6. Литвинов А. І. Людський капітал в системі відтворення сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 8 (2). С. 5–8.

References:

1. Desyatnyuk O., Naumenko M., Lytovchenko I., Beketov O. (2024) Impact of Digitalization on International Financial Security in Conditions of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju. Problems of Sustainable Development*, no. 1, pp. 104–114. Available at: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5325/4341>
2. Pronko, L. M. (2022). Osoblyvosti vidtvorennia liudskoho kapitalu silskykh terytorii [Peculiarities of human capital reproduction in rural areas]. *Prodovolchi resursy – Food resources*, no. 10 (18), pp. 266–275. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-26>
3. Ptashchenko O. V., Shersheniuk O. M. (2023) Methodological bases of management of business activity of enterprises in the conditions of globalization. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva: Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho avtomobilno-dorozhnoho universytetu*, no. 1 (30), pp. 38–57.
4. Varchenko O. M., Svynous I. V., Ponedilchuk T. V. (2021) Rozvytok pidpriemnytstva na bazi osobystykh selianskykh gospodarstv yak zasib pokrashchennia yakisnoi skladovoi liudskoho kapitalu silskykh terytorii [Development of entrepreneurship on the basis of personal peasant farms as a means of improving the quality of human capital in rural areas]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – Actual problems of the development of the economy of the region*, vol. 16, part 2, pp. 114–125.
5. Shevchenko I., Zavadskykh H., Ptashchenko O., Zvonar V., Vishka I. (2023) The Application of Digitization in the Economy as a Promising Direction in the Growth of Human Capital. *Econ. Aff.*, no. 68(01s), pp. 345–352. DOI: <https://doi.org/10.46852/0424-2513.1s.2023.37>
6. Lytvynov A. I. (2016) Liudskyi kapital v systemi vidtvorennia silskohospodarskykh pidpriemstv [Human capital in the reproduction system of agricultural enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: International economic relations and the world economy*, vol. 8 (2), pp. 5–8.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2024